

سرشناسه	:	باغستانی، سعید، ۱۳۴۸
عنوان و نام پدیدآور	:	درس‌نامه ولایت شیخ سعید باغستانی، مهدی ابوطالبی؛ با نظارت محمدجواد نوروزی، قاسم شبان‌نیا.
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۴۳۴ ص.
فروست	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی؛ ۳۷۵ علوم سیاسی؛ ۶۶.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۱۴۲-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه.
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	ولایت فقیه.
موضوع	:	Wilayat faqih
شناسه افزوده	:	ابوطالبی، مهدی، ۱۳۵۴-
شناسه افزوده	:	نوروزی، محمدجواد، ۱۳۴۳-
شناسه افزوده	:	شبان‌نیا، قاسم، ۱۳۵۱-
شناسه افزوده	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی - انتشارات.
رده‌بندی کنگره	:	BP۲۲۳/۸/۲۵۴
رده‌بندی دیویی	:	۴۵/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۵۰۵۵۰۰۵

درس نامه ولایت فقیه

استادیار

استادیار گروه علوم سیاسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

و

دکتر مهدی ابوالقاسم

استادیار گروه تاریخ و اندیشه معاصر مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

با نظارت علمی

دکتر محمدجواد نوروزی

دکتر قاسم شبان‌نیا

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۶

شمارهٔ ردیف ۱۳۷۵
شمارهٔ موضوعی علوم سیاسی - ۶۶
۱۳۹۶-۱۰-۶

■ درس‌نامهٔ ولایت فقیه

- مؤلف: سعید باغستانی و مهدی ابوطالبی
- ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- چاپ: پاپیروس
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۶
- شمارگان: ۳۰۰
- قیمت: ۳۱۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیرى جاوید ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۶۰-۴۴۴-۱۴۲-۱

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه معاونت پژوهش
۱۹	پیشگفتار
درس اول: مفاهیم و کلیات		
۲۴	مقدمه
۲۵	مفهوم ولایت
۲۵	معنای لغوی
۲۷	معنای اصطلاحی
۳۰	انواع ولایت
۳۰	۱. ولایت تکوینی
۳۳	۲. ولایت تشریحی
۳۴	۲-۱. مرجعیت در بیان احکام و معارف اسلامی
۳۵	۲-۲. مرجعیت در قضا و فصل خصومت
۳۶	۲-۳. زعامت سیاسی و اجتماعی
۳۷	نکته
۳۹	مفهوم فقیه

۳۹	فقه در لغت
۳۹	فقه در اصطلاح
۴۱	مفهوم ولایت فقیه
۴۲	ولایت و قیمومیت
۴۴	زیت فقیه یا وکالت فقیه
۴۷	ولایت فقیه؛ مسئله‌ای کلامی یا فقهی؟
۴۹	نکته
۵۰	ولایت نظارت
۵۳	نکته
۵۳	جمع‌بندی
۵۵	پرسش
۵۵	منابعی برای مطالعه بیشتر
درس دوم مبانی نظریه ولایت فقیه		
۵۸	مقدمه
۵۹	مبانی هستی‌شناختی
۵۹	۱. ربوبیت، خالقیت و الوهیت خداوند
۶۲	۲. ممکن‌الوجود بودن انسان و عین ربط بودن او به خداوند
۶۳	۳. نسبت دنیا و آخرت
۶۶	۴. واسطه بودن معصوم <small>علیه السلام</small> بین انسان و خدا
۶۸	مبانی انسان‌شناختی
۶۹	۱. دویعدی بودن
۷۱	۲. عاقل بودن
۷۳	۳. اراده و اختیار

۷۷.....	۴. کمال‌جویی و میل به جاودانگی.....
۷۸.....	مبانی معرفت‌شناختی.....
۷۹.....	۱. منابع چهارگانه شناخت: حس، عقل، شهود و وحی.....
۸۲.....	۲. امکان دستیابی به معرفت یقینی.....
۸۵.....	جمع‌بندی.....
۸۷.....	پرسش.....
۸۷.....	منابع برای مطالعه بیشتر.....
درس سوم: اصول حاکم بر نظریه ولایت فقیه (۱)	
۹۰.....	مقدمه.....
۹۱.....	اصل عدم جدایی دین و سیاست.....
۹۱.....	۱. مفهوم دین.....
۹۲.....	۲. مفهوم سیاست.....
۹۳.....	۳. نسبت دین و سیاست.....
۹۴.....	۴. قایلان به جدایی دین از سیاست.....
۹۶.....	۵. بررسی و نقد نظریات جدایی دین و سیاست.....
۹۶.....	۵-۱. نقد دیدگاه اول (نظریه سکولاریسم).....
۹۷.....	۵-۱-۱. بیان اول و نقد آن.....
۹۹.....	۵-۱-۲. بیان دوم و نقد آن.....
۱۰۰.....	۵-۲. نقد دیدگاه دوم (فقدان شأن سیاسی و حاکمیتی برای اسلام و پیامبر ﷺ).....
۱۰۱.....	۵-۲-۱. دلیل اول و نقد آن.....
۱۰۵.....	۵-۲-۲. دلیل دوم و نقد آن.....
۱۰۶.....	۵-۲-۳. دلیل سوم و نقد آن.....
۱۰۸.....	۵-۳. نقد دیدگاه سوم (تجربه منفی تلفیق دین و سیاست).....

- ۱۱۰..... اصل جاودانگی و جامعیت اسلام
- ۱۱۶..... جمع‌بندی
- ۱۱۸..... پرسش
- ۱۱۸..... منابعی برای مطالعه بیشتر

درس چهارم: اصول حاکم بر نظریه ولایت فقیه (۲)

- ۱۲۰..... اصل ولایت الهی
- ۱۲۱..... ولایت خداوند
- ۱۲۲..... ولایت معصومان
- ۱۲۴..... اصل مشروعیت الهی (حق حاکمیت و حق قانون‌گذاری الهی)
- ۱۲۵..... مفهوم مشروعیت
- ۱۲۵..... نظریه‌های مشروعیت
- ۱۲۵..... ۱. قهر و غلبه
- ۱۲۶..... ۲. مردم (قرارداد اجتماعی)
- ۱۲۸..... ۳. سنت (مانند وراثت و شیخوخیت)
- ۱۲۹..... ۴. اراده الهی
- ۱۳۰..... مشروعیت در اسلام
- ۱۳۶..... جمع‌بندی
- ۱۳۸..... پرسش
- ۱۳۸..... منابعی برای مطالعه بیشتر

درس پنجم: تاریخچه نظریه ولایت فقیه

- ۱۴۱..... مقدمه
- ۱۴۲..... پیشینه نظری بحث ولایت فقیه
- ۱۴۲..... ۱. دوران حضور معصومان

۱۴۳	۲. عصر غیبت
۱۴۳	۲-۱. قرن چهارم و پنجم
۱۴۵	۲-۲. قرن ششم و هفتم
۱۴۷	۲-۳. قرن هشتم و نهم
۱۴۸	۲-۴. قرن دهم و یازدهم
۱۵۲	۲-۵. قرن دوازدهم تا چهاردهم
۱۶۱	پیشینه عملی ولایت فقیه
۱۶۲	۱. دوران حضور معصومان <small>علیهم السلام</small>
۱۶۲	۱. عصر غیبت
۱۶۳	۲-۱. قرن چهارم تا دهم
۱۶۴	۲-۲. قرن دهم تا نهم (دوران صفویه)
۱۶۵	۲-۳. قرن دوازدهم تا چهاردهم (دوران قاجار و پهلوی)
۱۶۹	جمع بندی
۱۷۱	پرسش
۱۷۱	منابعی برای مطالعه بیشتر
		درس ششم: ادله عقلی ولایت فقیه
۱۷۴	مقدمه
۱۷۵	دلیل عقلی محض
۱۷۶	۱. برهان نبوت عامه
۱۷۷	۲. برهان لطف
۱۸۱	۳. حکمت الهی
۱۸۲	دلیل عقلی غیر محض
۱۸۳	۱. رجوع به حاکم عادل (دلیل آیت الله بروجردی)

۱۸۴	۲. جامعیت و جاودانگی احکام اسلام
۱۸۵	۳. اصل تنزل تدریجی
۱۸۸	جمع‌بندی
۱۹۰	پرسش
۱۹۰	منابع برای مطالعه بیشتر

درس هفتم: ادله نقلی ولایت فقیه

۱۹۲	مقدمه
۱۹۳	دلایل قرآنی
۲۰۲	دلایل روایی
۲۰۲	۱. روایت شیخ صدوق
۲۰۶	۲. توقیع شریف امام زما <small>ع</small>
۲۱۲	۳. روایت مقبوله عمر بن حنظله
۲۱۸	۴. روایات دیگر
۲۱۸	۴-۱. مشهوره ابی‌خدیجه
۲۱۹	۴-۲. حدیث «مجارى الامور والاحکام على أیدی من جاء باله»
۲۲۰	۴-۳. صحیحه قداح
۲۲۰	۴-۴. حدیث «الفقهاء حصون الإسلام»
۲۲۱	جمع‌بندی
۲۲۳	پرسش
۲۲۳	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس هشتم: شرایط و ویژگی‌های ولی فقیه

۲۲۶	مقدمه
۲۲۸	علم (فقاہت در دین)

۲۳۲ ۱. دلیل عقلی (قدر متیقن).
۲۳۳ ۲. دلیل نقلی.
۲۳۶ کدام مجتهد و اعلم؟
۲۴۱ عدالت.
۲۴۷ نکته
۲۴۹ کفایت و کاردانی.
۲۵۲ اشکال
۲۵۳ اشکال
۲۵۴ پاسخ
۲۵۶ جمع بندی
۲۵۸ پرسش
۲۵۸ منابعی برای مطالعه بیشتر
درس سوم: تعیین ولی فقیه و نظارت بر عملکرد او	
۲۶۰ مقدمه
۲۶۱ نظریه انتصاب
۲۶۵ نظریه انتخاب
۲۶۶ اشکال ثبوتی بر نظریه انتصاب
۲۶۷ نقد و بررسی
۲۶۹ ادله لزوم منتخب بودن ولی فقیه
۲۷۱ نقد و بررسی
۲۷۳ پیامدهای عملی این دو نظریه
۲۷۶ نظارت بر عملکرد ولی فقیه
۲۷۷ ۱. شخصیت اخلاقی حاکم اسلامی

۲۷۸	۲. نظارت همگانی مردم
۲۸۰	۳. نظارت خبرگان
۲۸۱	شبهه دور
۲۸۲	پاسخ نقضی
۲۸۳	پاسخ های حلی
۲۸۸	جمع بندی
۲۸۹	پرسش
۲۸۹	منابع برای مطالعه بیشتر
درس دهم: حدود اختیارات ولی فقیه		
۲۹۳	مقدمه
۲۹۴	انواع ولایت
۲۹۶	ولایت در فتوا
۲۹۸	ولایت قضا
۲۹۹	ولایت زعامت
۲۹۹	حدود اختیارات ولی فقیه
۳۰۱	۱. توازن وظایف و اختیارات
۳۰۲	۲. تبیین ولایت مقیده و مطلقه
۳۰۲	۲-۱. ولایت مقیده
۳۰۴	۲-۲. ولایت مطلقه
۳۰۷	۳. فروع
۳۰۸	فرع اول: ولایت مطلقه و حکومت استبدادی
۳۱۱	فرع دوم: جایگاه حکم حکومتی در نظام ولایی
۳۱۵	فرع سوم: جایگاه مراجع تقلید در نظام ولایی

۳۱۸	فرع چهارم: ولایت فقیه و قانون اساسی
۳۲۱	جمع‌بندی
۳۲۳	پرسش
۳۲۳	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس یازدهم: منطق حاکم بر تصمیم‌گیری در نظام ولایی

۳۲۶	مقدمه
۳۲۷	مغایرت‌ناداشتن تصمیمات با آموزه‌های شرعی
۳۳۰	استفاده از روش مشورت و شورا در تصمیم‌گیری
۳۳۳	۱. علم‌مندی مشورت و گستره امور قابل مشاوره
۳۳۷	۲. افراد مورد مشورت
۳۴۱	۳. میزان اعتبار و تبعیت از رأی مشاوران
۳۴۵	استفاده از نظرهای متقدمین و کارشناسان در تصمیم‌گیری
۳۴۷	توجه به نظرهای منتقدان در تصمیم‌گیری
۳۴۸	تقسیم کار و تفویض امور در تصمیم‌گیری‌ها
۳۵۲	جمع‌بندی
۳۵۴	پرسش
۳۵۴	منابعی برای مطالعه بیشتر

درس دوازدهم: مقایسه نظام جمهوری اسلامی با نظام‌های دموکراتیک غربی

۳۵۶	مقدمه
۳۵۷	شرایط حاکم و نحوه عزل و نصب آن
۳۵۷	۱. شرایط و ویژگی‌های لازم برای احراز بالاترین مقام
۳۶۰	۲. نحوه انتخاب، تغییر و عزل
۳۶۴	اختیارات حاکم

۳۶۷ ساختار حکومت
۳۶۷ ۱. روابط بالاترین مقام رسمی و قوای سه گانه
۳۶۸ ۲. جایگاه مردم در ساختار سیاسی
۳۶۹ کارآمدی الگوی حکومت
۳۷۲ ۱. سنجش کارآمدی بر مبنای ارزش‌های ذاتی و جهان‌شمول
۳۷۴ ۲. سنجش کارآمدی بر مبنای ارزش‌ها و اهداف خاص هر نظام سیاسی
۳۷۸ جمع‌بندی
۳۸۰ پرسش
۳۸۰ منابعی برای مطالعه بیشتر
۳۸۱ منابع
۴۰۱ مقالات
۴۰۵ نمایه‌ها

قدمه معنویت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و "انسان صالح" چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و بسیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سررورز است و باطل ازین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سربلندی حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نض و عدل که همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیغمبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان برحق و گرامی او ﷺ، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را به‌رگیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و

نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت‌دشواری‌تر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و فقهی، اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخشان‌تری در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم انسانی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است با باز نداشتن و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* در پرتو تأییدات رهبر جبار انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله العظمی‌ای‌الله از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این

مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو اندیشه سیاسی اسلام و حکومت اسلامی که با تلاش پژوهشگران ارجمند حجج اسلام والمسلمین دکتر سعید باغستانی و دکتر مهدی ابوطالبی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسندگان ارائه مباحث بنیادین ولایت فقیه برای استفاده علاقه‌مندان به مطالعه در حوزه نظام سیاسی اسلام، به بهره دانشجویان و طلاب است.

معاونت پژوهش از مؤلفان محترم و حجج اسلام والمسلمین دکتر محمدجواد نوروزی و دکتر قاسم سلیمان‌نیا که با نظارت، مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، سپاسگزار می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

پیشگفتا

امروزه پس از گذشت سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی و حاکمیت اسلام و نظام ولایت فقیه، مسلمانان قسم خورده ملت و کشور، که به درستی دریافته‌اند رمز استقلال و عظمت این کشور پای بندی به دین و ولایت فقیه است، با شیوه‌ها و ترفندهای گوناگون سعی در تضعیف اعتقاد و تشکیک در باورها، اصول و ارزش‌های دینی و اسلامی مردم و جامعه دارند و تضعیف ولایت فقیه را یکی از اهداف راهبردی خود در نظر گرفته‌اند. بی‌شک دانش‌پژوهان و مدرسان مراکز آموزش عالی، در صف مقدم اندیشمندانی هستند که در این باب به کاوش و جست‌وجو مشغول، و پاسخگوی این شبهات‌اند، اما از آنجاکه بحث ولایت فقیه در متون گذشته به صورت اجتهادی مطرح شده است، فهم آن تنها برای کسانی مقدور است که از اصطلاحات و شیوه‌های بحث اجتهادی آگاهی کامل داشته باشند. از همین رو تدوین کتابی در باب ولایت فقیه برای طلاب سطح یک و دو و دانشجویان، ضروری به نظر می‌رسد.

این نوشتار کوشیده است نگاه جامعی به بحث ولایت فقیه داشته باشد و از زوایای مختلف آن را بررسی کند و در ذیل هر بحث به شبهات مطرح‌شده پاسخ متقن دهد. همچنین سعی شده است از طرح مباحث پیچیده که متناسب با حلقه‌های

تخصصی است، پرهیز شود. با وجود این، تلاش شده است که مبانی اصلی هر بخش به درستی و براساس اسناد و مدارک قطعی و مورد قبول تبیین گردد.

در این کتاب، درس اول به مفاهیم و کلیات اختصاص یافته است. مباحثی همچون تعریف ولایت، اقسام ولایت، پاسخ به شبهاتی همچون: آیا ولایت فقیه همان وکالت فقیه است؟ آیا ولایت به معنای قیمومیت است؟ کلامی یا فقهی بودن بحث ولایت فقیه و ...

در درس دوم به مبانی نظریه ولایت فقیه اشاره شده است. مبانی هستی‌شناختی (ربوبیت، خالقین و الوهیت خداوند)، مبانی انسان‌شناختی (دوئعدی بودن، عاقل بودن و کمال‌جویی انسان)، مبانی معرفت‌شناختی (منابع چهارگانه: حس، عقل، شهود و وحی).

درس‌های سوم و چهارم به اصول حاکم بر نظریه ولایت فقیه اشاره کرده‌اند؛ از جمله: اصل علم، هدایتی دین از سیاست، اصل جاودانگی و جامعیت اسلام، اصل مشروعیت الهی ...

در درس پنجم به تاریخچه نظریه ولایت فقیه اشاره شده است. با توجه به شواهد تاریخی، مشخص می‌شود که بحث ولایت فقیه، از لحاظ نظری و عملی در دوران حضور معصومان ریشه دارد و بحث جدیدی نیست. در دوران غیبت معصوم^ع نیز در آثار فقهی اولین فقهای شیعه مانند شیخ مفید، تا فقه‌های دوران معاصر این بحث مطرح شده است.

در درس‌های ششم و هفتم به ادله عقلی و نقلی ولایت فقیه اشاره شده است. دلایل عقلی به دو دسته عقلی محض (مانند برهان نبوت عامه و برهان احد) و عقلی غیرمحض (مانند اصل تنزل تدریجی و رجوع به حاکم عادل)، و ادله نقلی، خود به دو دسته قرآنی و روایی (مانند توقیع شریف و روایت عمرین‌حنظله) تقسیم می‌شود.

در درس هشتم شروط و ویژگی‌های ولی فقیه مورد بحث قرار گرفته که پس از پیش‌فرض گرفتن شروطی مثل شیعه اثناعشری بودن، حلال‌زادگی، مرد بودن، حریت و ... به سه شرط کلی فقاقت، عدالت و کاردانی اشاره شده است.

درس نهم به تعیین ولی فقیه و نظارت بر عملکرد او پرداخته است. یکی از مباحث مهم و جدی در نظام ولایت فقیه و رهبری جامعه اسلامی، چگونگی تشخیص یا تعیین ولی فقیه در عصر غیبت و نحوه نظارت بر عملکرد اوست. در بحث تشخیص یا تعیین ولی فقیه به دو دیدگاه موجود یعنی نظریه‌های «انتصاب» و «انتخاب» اشاره، و ادله دو دیدگاه بررسی شده است. در بحث نظارت نیز اشاره شده است که شخصیت اخلاقی و عدالت حاکم، نظارت همگانی مردم و خبرگان، از عوامل مهم این کنترل به شمار می‌آیند.

در درس دهم به حدود اختیارات ولی فقیه پرداخته شده است. در میان فقهای شیعه، دو نگاه در زمینه حوزه اختیارات ولی فقیه مطرح بوده است: ولایت مقیده و ولایت ائمه. همچنین در این درس به برخی پرسش‌ها یا شبهاتی که در ذهن برخی افراد دربارهٔ بحث ولایت مطلقه خطور کرده، اشاره، و جواب داده شده است؛ از جمله: آیا ولایت مطلقه همان حکومت استبدادی نیست؟ آیا ولی فقیه فوق قانون اساسی است یا نه؟

درس یازدهم به اصول حاکم و تصمیم‌گیری و فرایند آن در نظام ولایتی اشاره کرده است؛ از جمله: عدم مغایرت تصمیمات با آموزه‌های شرعی، استفاده از روش مشورت و شورا و استفاده از دیدگاه‌های متخصصان و کارشناسان در تصمیم‌گیری.

درس دوازدهم نظام جمهوری اسلامی ایران را در چهار محور با برخی نظام‌های دموکراتیک غربی مقایسه کرده است: ۱. شروط حاکم و نحوهٔ عزل و نصب او؛ ۲. اختیارات حاکم؛ ۳. ساختار حکومت؛ ۴. کارآمدی مدل حکومت.

گفتنی است دروس دوم، سوم، چهارم، پنجم، یازدهم و دوازدهم با قلب مهدی ابوطالبی، و دروس اول، ششم، هفتم، هشتم، نهم و دهم توسط سعید باغستانی نگارش شده است.

در اینجا لازم است از تلاش مخلصانه و مجدانهٔ همهٔ کسانی که در سامان‌دهی

این کتاب سهم داشته‌اند، به‌ویژه از حجج اسلام والمسلمین دکتر محمدجواد نوروزی و دکتر قاسم شبان‌نیا که با راهنمایی‌ها و ارائه نکات اصلاحی خود راه‌گشای مشکلات پیش روی تحقیق بودند و بر غنای آن افزودند، صمیمانه قدردانی و تشکر کنیم.

همچنین از جناب حجت‌الاسلام والمسلمین حسین احمدی حسین‌آبادی، مدیر محترم تدوین متون مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی و همکاران گرامی ایشان خصوصاً آقایان سیدعلی حسینی فاطمی و علیرضا تاجیک که با تلاش‌های پی‌گیر و ارزشمند خود، اسباب آماده‌سازی نهایی کتاب را فراهم کردند، و نیز از زحمات بی‌دریغ عزیزان همکاران انتشارات مؤسسه تشکر و قدردانی می‌کنیم.

امید است خوانندگان گرامی و فرهیخته از سر لطف با نکته‌سنجی‌ها و پیشنهادهای خود، موجبات اصلاح و بهبود بیش از پیش این اثر را فراهم سازند.

سعید باغستانی - مهدی ابوظالبی

زمستان ۱۳۹۶